

1925

Pytho kolwensis C. R. SAHLBERG, 1833

Rozmiazg kolweński

owady, chrząszcze,
rozmiarogowate, *Pythidae*

Opis gatunku

Ciało długości 10–17 mm, czarne, błyszczące, nieowłosione, wyraźnie spłaszczone grzbietobrzusnie. Czułki, głaszczki, końce goleni i stopy brunatne.

Głowa w zarysie kwadratowa, oczy wypukłe, okrągłe. Zewnętrzny brzeg żuwaczek wygięty do wewnątrz pod kątem prostym. Czułki 11-członowe, nitkowate, osadzone przed oczami, ich nasada osłonięta jest od góry krawędzią policzków.

Przedplecze w zarysie owalne, o bokach silnie zaokrąglonych, najszersze prawie w połowie swojej długości. W części nasadowej wyraźnie przewężone, nasada i przedni brzeg z obrzeżeniem w postaci wąskiej listewki. Boki przedplecza nieobrzeżone, szeroko wałeczkowato wypukłe, zgrubiałe, wznoszą się wyżej niż środkowa część przedplecza. Między środkiem a bokami przedplecza głębokie, półkoliste wgłębienia.

Pokrywy rozszerzające się ku tyłowi, z lekko wystającymi barkami i zaokrąglonym wierzchołkiem. Na powierzchni każdej pokrywy, poniżej nasady, wyraźnie zaznacza się 10 dość głębokich, podłużnych rowków, punktowanych na dnie. Powierzchnie między nimi listewkowato wzniesione, gładkie, prawie niepunktowane. Skrzydła błoniaste pod pokrywami dobrze wykształcone.

Nogi smukłe; przednie i środkowe stopy pięciocząłowe, tylne czterocząłowe.

Możliwość pomyłki z innymi gatunkami

W Polsce występują jeszcze dwa gatunki z tego samego rodzaju, *Pytho depressus* i *P. abieticola*, zewnątrznie bardzo podobne. U obu zewnętrzny brzeg żuwaczek jest wygięty półkolisto, a na pokrywach wykształconych jest tylko 7–9 rowków. Ponadto u *P. depressus* przedplecze jest najszersze w przedniej części, a ciało zwykle ma ciemnoniebieski, metaliczny odcień.

Właściwości biologiczne

Cykl rozwojowy

Samica *P. kolwensis* w maju składa jaja, w pakietach po kilka sztuk, w opuszczone chodniki larwalne korników (*Scolytidae*). Po około dwóch tygodniach wylęgają się larwy, których budowa uniemożliwia samodzielne drążenie chodników w drewnie. Żerują więc początkowo w chodnikach korników, przechodząc w miarę wzrostu pod luźną korą do chodników pozostawionych przez chrząszcze z rodziny kózkowatych (*Cerambycidae*). Larwy żerują przez okres 3 do 5 lat, osiągając długość ok. 40 mm. W lipcu lub sierpniu szykująca się do przeobrażenia larwa buduje pod korą z trocin i próchnicy owalną kolebkę poczwarkową. Stadium poczwarki trwa 2–3 tygodnie, a wylęgające się od lipca do września chrząszcze zimują do wiosny w komorach poczwarkowych. Na wiosnę żerują jeszcze przez krótki okres pod korą, odżywiając się podobnie jak larwy. Gotowe do rozrodu chrząszcze wygryzają się na zewnątrz od kwietnia do maja; po kopulacji i złożeniu jaj giną.

Wrażliwość

Brak danych na ten temat – nie prowadzono żadnych badań, a skryty tryb życia gatunku znacznie utrudnia prowadzenie tego typu obserwacji.

Aktywność

Doroste chrząszcze prowadzą skryty tryb życia, przebywając pod rozkładającą się korą i w jej szczelinach oraz w opuszczonych chodnikach próchnożernych owadów, dlatego dobowy cykl ich aktywności jest trudny do ustalenia. Są również trudne do zauważenia w terenie dla przypadkowego obserwatora.

Sposób odżywiania

Gatunek ten troficznie związany jest ze świerkiem (*Picea abies*). Zarówno larwy, jak i owady doskonałe są fitosaprofagami, tzn. odżywiają się rozłożonym tykiem i miazgą, trocinkami i odchodami żerujących tam wcześniej owadów oraz mikroorganizmami roślinnymi i zwierzęcymi, bytującymi w tym środowisku. Nie stwierdzono przejawów drapieżnictwa w stosunku do innych owadów podkorowych.

Właściwości ekologiczne

Rozmiar kolweński jest w naszej faunie jednym z relikwów lasów pierwotnych. Zasadza chłodne, zacienione miejsca w lasach o charakterze naturalnym, rosnących na terenach o dużej wilgotności (olsy, łęgi). Jest gatunkiem saproksylobiontycznym, odbywającym rozwój pod korą grubych pni powalonych przez wiatr i leżących od roku do kilku lat. Zasadlane drzewa muszą być pokryte korą i powinny być także częściowo uniesione nad powierzchnię (oparte na gałęziach lub tarczy korzeniowej), co powoduje ich wolniejszy rozkład. Środowisko takie zapewnia niezbędną dla tego gatunku wysoką wilgotność i raczej niską temperaturę. Zaobserwowano, że w Puszczy Białowieskiej cykl rozwojowy *P. kolwensis* był najkrótszy w latach zimniejszych i o większych opadach śniegu, czyli w warunkach zbliżonych do panujących na wschodzie i północy kontynentu (Burakowski, 1962).

Wrogami naturalnymi omawianego gatunku są przede wszystkim drapieżne larwy chrząszczy z rodziny sprężykowatych (*Elateridae*): *Harminius undulatus*, *Melanotus erythropus* i *Denticollis linearis*. Larwy rozmiarza atakowane są także przez nicienie (*Nematodes*), bakterie i grzyby pasożytnicze.

Siedliska z Załącznika I mogące wpływać na działania ochronne

91DO – Lasy bagienne

Rozmieszczenie geograficzne

Rozmiar kolweński zasiedla północną część kontynentu euroazjatyckiego od brzegów Amuru po północno-wschodnią Europę i na całym tym obszarze znany jest z nielicznych, rozproszonych stanowisk. Jego występowanie w Europie ogranicza się do Karelii, Finlandii, Szwecji, Estonii i Polski, i (mimo braku stwierdzeń) prawdopodobnie też do terenu pozostałych państw bałtyckich i Białorusi. W Polsce jedyne stanowiska *P. kolwensis* znajdują się w kilku oddziałach Puszczy Białowieskiej, stanowiąc południowo-zachodni kraniec ogólnego zasięgu tego gatunku. Dane te pochodzą z lat 1954–1959. W piśmiennictwie brak jest nowszych doniesień, jednak w ostatnich latach udało się potwierdzić jego występowanie na jednym ze znanych stanowisk w Puszczy.

Status gatunku

W Polsce *Pytho kolwensis* jest objęty ścisłą ochroną gatunkową (załącznik nr 1 do rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 26 września 2001 r., poz. 1456).

Umieszczony został na polskiej Czerwonej Liście Zwierząt Ginących i Zagrożonych oraz w przygotowywanym II wydaniu Polskiej Czerwonej Księgi Zwierząt ze statusem CR (krytycznie zagrożony).

Występowanie gatunku na obszarach chronionych

Jedyne znane krajowe stanowiska znajdują się na terenie chronionym (Białowieżski Park Narodowy).

Przemiany i stan populacji w skali kraju, potencjalne zagrożenia

Przemiany i stan populacji

Rozmiar kolweński jest w całym swoim zasięgu gatunkiem silnie zagrożonym na skutek zanikania jego biotopów. Już w pierwszej połowie XX wieku zaobserwowano, że ze względu na specyficzne wymagania ekologiczne nie ma on prawie żadnych możliwości rozwoju w lasach użytkowanych gospodarczo. Usuwanie z lasu lub korowanie i przecinanie drzew powalonych i złamanych przez wiatr skutkuje całkowitym brakiem miejsc dogodnych dla rozwoju tego gatunku. Jak u większości owadów, wielkość populacji *P. kolwensis* jest, z braku danych, nie do oszacowania. W miejscach swego rozwoju może on jednak występować dość licznie; przykładowo, na jednym drzewie długości ok. 14 m znaleziono 75 larw i 2 imagines (Burakowski, 1962). Jak jednak wskazują obserwacje, populacja jest silnie zredukowana przez wrogów naturalnych. Z tych względów, jak też z powodu ograniczonego zasięgu na terenie naszego kraju można sądzić, że liczebność tego gatunku jest u nas bardzo niska. Pomimo znacznego w ostatnich latach ożywienia badań fauni-

1925

stycznych w Polsce nie stwierdzono także żadnych nowych stanowisk rozmiaza kolweńskiego, zarówno w Puszczy Białowieskiej, jak i poza nią.

Potencjalne zagrożenia

Ze strony człowieka podstawowym zagrożeniem dla *P. kolwensis* jest usuwanie lub korowanie powalonych drzew lub ich fragmentów, co bezpowrotnie niszczy potencjalne miejsca rozwoju tego gatunku. Środowisku życia rozmiaza mogą też zagrozić zabiegi melioracyjne. Jeżeli będą one przeprowadzane w bliskim sąsiedztwie miejsc jego występowania, spowodują osuszenie terenów bagienno-leśnych i w konsekwencji zmianę zarówno mikroklimatu na danym terenie, jak i typu rozkładu martwych drzew, dogodnych do zasiedlenia.

Propozycje działań ochronnych

Propozycje względem siedliska gatunku

Jak już wspomniano, gatunek ten nie ma możliwości rozwoju w lasach o charakterze gospodarczym, a jedyną szansę przetrwania dają mu tereny objęte ochroną bierną (rezerwy ścisłe) i parki narodowe. Dla ewentualnych kolejnych stwierdzonych stanowisk *P. kolwensis* skuteczną formą ochrony będzie utworzenie w tym miejscu rezerwatu ścisłego i zakaz jakichkolwiek zabiegów melioracyjnych w szeroko pojętej jego otulinie.

Propozycje względem gatunku

Skryty tryb życia, stosunkowo niewielkie rozmiary i rzadkość występowania powodują, że gatunek ten nie jest bezpośrednio narażony na wyłapywanie i nie stanowi obiektu handlu kolekcjonerskiego. Jednak w związku z niedawnym umieszczeniem go na liście owadów prawnie chronionych nie jest jeszcze gatunkiem znanym i dobrze rozpoznawalnym. Dla skutecznej ochrony jego i siedlisk, w których występuje, konieczna jest więc akcja informacyjna przeprowadzona wśród służb leśnych i osób odpowiedzialnych za ochronę przyrody.

Wpływ działań ochronnych na inne gatunki

Ewentualne działania ochronne podjęte dla zachowania siedlisk *P. kolwensis* będą miały również bardzo korzystny wpływ na populacje wielu współwystępujących z nim gatunków saproksylicznych (w szczególności grzybów i bezkręgowców).

Doświadczenia i kierunki badań

Jak już wspomniano, gatunek ten ma na terenie Polski tylko kilka stwierdzonych stanowisk, wszystkie w Puszczy Białowieskiej. Badania powinny koncentrować się przede wszystkim na próbach odszukania go na innych, potencjalnych stanowiskach, przede wszystkim w północno-wschodniej Polsce (np. Puszcza Knyszyńska, Augustowska, Rominka), a więc w północnej części naturalnego zasięgu świerka. Byłoby też wskazane dokładne rozpoznanie jego aktualnego występowania w Puszczy Białowieskiej.

Monitoring naukowy

Ze względu na słabą znajomość aktualnego rozszedlenia gatunku na terenie kraju zasady ewentualnego monitoringu będą możliwe do opracowania dopiero po dokładnym ustaleniu obecnych miejsc jego występowania i przynajmniej przybliżonej wielkości zasiedlających je subpopulacji.

Bibliografia

- BURAKOWSKI B. 1962. Obserwacje biologiczno-morfologiczne nad *Pytho kolwensis* C. Sahlb. (*Coleoptera*, *Pythidae*) w Polsce. *Fragm. Faun.*, 10, 12: 173–204.
- BURAKOWSKI B., 1976. Rozmiazgowate – *Pythidae*, Omiękowate – *Lagriidae*, Cisawkowate – *Alleculidae*. Klucze do oznaczania owadów Polski, cz. XIX Chrzyszczce – *Coleoptera*, z. 88–90: 1–76.
- GUTOWSKI J. & BUCHHOLZ L. 2000. Owady leśne – zagrożenia i propozycje ochrony. W: *Ochrona owadów w Polsce u progu integracji z Unią Europejską*. *Wiad. Entomol.*, 18, Supl. 2: 43–72.
- KUBISZ D. 2004. *Pytho kolwensis* C. R. Sahlberg, 1833. W: GŁOWACIŃSKI Z., NOWACKI J. (red.) *Polska Czerwona Księga Zwierząt. Bezkręgowce*. Instytut Ochrony Przyrody PAN, Kraków – Poznań, 448pp: 140–142.
- PAWŁOWSKI J., KUBISZ D. & MAZUR M. 2002. *Coleoptera* chrzyszczce, s.: 88–110. W: GŁOWACIŃSKI Z. (red.) *Czerwona lista zwierząt ginących i zagrożonych*. Instytut Ochrony Przyrody PAN, Kraków, 155 pp.
- SAALAS U. 1923. Die Fichtenkäfer Finnlands. Studien über die Entwicklungsstadien, Lebensweise und geographische Verbreitung der an *Picea excelsa* Link. lebenden Coleopteren nebst einer Larvenbestimmungstabelle. II. Spezieller Teil 2 und Larvenbestimmungstabelle. *Ann. Acad. Sci. Fenn.*, A, 22, 1: 1–746.

Daniel Kubisz